

MILLIY TRANSPORT-LOGISTIKA TIZIMINI RAQOBATBARDOSH QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA STRATEGIYALAR

Rixsiboyev Nozimbek Abdurasul o'g'li

Tashkent International University

mustaqil izlanuvchisi

E-mail: nozimbekriksiboyev@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston transport-logistika tizimining iqtisodiy rivojlanish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati asoslab berilgan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xarajatlarni maqbullashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali milliy transport-logistika tizimi raqobatbardoshligi sezilarli darajada ortadi. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ misolida tarmoqning yalpi ichki mahsulotga bevosita ta'siri modellashtirilib, 2027-yilgacha prognoz ko'rsatkichlari ishlab chiqilgan.

Maqolada SWOT-tahlil, regressiya va iqtisodiy-matematik modellashtirish uslublaridan foydalangan holda logistika samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy tavsiyalar shakllantirilgan. Tadqiqot natijalari mamlakatda transport-logistika strategiyasini qayta ko'rib chiqish va uni milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishiga aylantirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: transport-logistika tizimi, iqtisodiy mexanizm, infratuzilma, zamonaviy logistika, xarajatlarni optimallashtirish, multimodal tashuvlar, iqtisodiy modellashtirish, raqamlashtirish, eksport salohiyati.

Аннотация

В данной статье обоснована необходимость совершенствования механизмов экономического развития транспортно-логистической системы Узбекистана. Анализ показывает, что за счёт модернизации логистической инфраструктуры, оптимизации затрат и внедрения современных технологий можно значительно повысить конкурентоспособность национальной транспортно-логистической системы. На примере АО «Узбекистон темир йўллари» смоделировано прямое влияние отрасли на валовой внутренний продукт, а также разработаны прогнозные показатели до 2027 года.

В статье с использованием методов SWOT-анализа, регрессионного и экономико-математического моделирования сформированы научные рекомендации по повышению эффективности логистики. Результаты исследования указывают на необходимость пересмотра транспортно-логистической стратегии страны и превращения её в один из приоритетов национальной экономики.

Ключевые слова: транспортно-логистическая система, экономический механизм, инфраструктура, современная логистика, оптимизация затрат, мультимодальные перевозки, экономическое моделирование, цифровизация, экспортный потенциал.

Abstract

This article substantiates the need to improve the economic development mechanisms of Uzbekistan's transport and logistics system. The analysis shows that modernizing logistics infrastructure, optimizing costs, and introducing advanced technologies can significantly enhance the competitiveness of the national transport and logistics network. Using the example of "Uzbekistan Railways" JSC, the sector's direct impact on the gross domestic product is modeled, and forecast indicators are developed up to 2027.

The study applies SWOT analysis, regression techniques, and economic-mathematical modeling to formulate scientific recommendations for improving logistics efficiency. The results demonstrate the need to revise the national transport and logistics strategy and elevate it to a top priority of the national economic policy.

Keywords: transport and logistics system, economic mechanism, infrastructure, modern logistics, cost optimization, multimodal transportation, economic modeling, digitalization, export potential.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonlarida transport va logistika tarmoqlari milliy iqtisodiyotning strategik ustunliklarini shakllantiruvchi asosiy omillardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish tarmoqlarining barqaror ishlashi, mahsulotlarning uzluksiz harakati va tashish jarayonining samaradorligi bevosita transport-logistika tizimining rivojlanganligiga bog'liqdir.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, raqobatbardosh transport-logistika infratuzilmasiga ega davlatlar eksport-import salohiyatini samarali amalga oshirib, mintaqaviy va global savdo tizimlarida o'z o'rnini mustahkamlashga erishmoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasida transport-logistika tizimini takomillashtirish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu boradagi chora-tadbirlar "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasida alohida o'rin egallagan.

Mamlakatimizning geografik joylashuvi, yirik transport koridorlariga yaqinligi va tranzit salohiyati uni xalqaro yuk oqimlari uchun qulay logistika tuguniga aylantiradi. Bu esa, o'z navbatida, mavjud infratuzilmani zamon talablari asosida modernizatsiya qilish, transport-logistika tizimini iqtisodiy mexanizmlar nuqtai nazaridan chuqur isloh etish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Ushbu tadqiqot ishida O'zbekistonda transport-logistika tizimining hozirgi rivojlanish holati, tizim samaradorligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy mexanizmlar, xarajatlarni maqbullashtirishga doir yondashuvlar hamda zamonaviy logistika texnologiyalarining joriy etilishi bo'yicha ilmiy tahlil va amaliy tavsiyalar berilgan. Tadqiqot doirasida "O'zbekiston temir yo'llari" AJ faoliyati misolida tarmoqning iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri modellashtirilib, logistik faoliyatni optimallashtirish bo'yicha aniq prognoz va takliflar ishlab chiqilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Transport-logistika tizimining iqtisodiy mexanizmlarini chuqur tahlil qilish va takomillashtirish masalalari nafaqat amaliy, balki nazariy jihatdan ham dolzarb ilmiy

izlanishlar obyekti bo‘lib kelmoqda. So‘nggi yillarda logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, tashish xarajatlarini optimallashtirish va xizmatlar sifatini oshirishga qaratilgan yondashuvlar dunyo iqtisodiyotida muhim yo‘nalishlardan biriga aylangan.

Mashhur iqtisodchi P. Romer innovatsion iqtisodiyot nazariyasida ishlab chiqarish salohiyatini oshirishda transport va logistika infratuzilmasiga qaratilgan investitsiyalarni asosiy omillardan biri sifatida belgilagan. U o‘z ishlanmalarida transport-logistika tizimining bilimlar iqtisodiyotidagi integratsion rolga urg‘u beradi [1].

Y. Shumpeter esa iqtisodiy rivojlanishdagi “dinamik yangilik” konsepsiyasini ilgari surib, unda logistika texnologiyalarining joriy etilishi orqali raqobat afzalliklariga erishish mumkinligini asoslab bergan. Uning tadqiqotlarida transport-logistika tizimi modernizatsiyasining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri ustuvor ahamiyatga ega [2].

R. Solow neoklassik o‘shish modeli doirasida ishlab chiqarish funksiyalariga transport xizmatlarini qo‘shgan holda, infratuzilmaviy sohalarining umumiy iqtisodiy o‘shishga qo‘shgan hissasini empirik tarzda izohlagan [3].

Mahalliy olimlardan G‘.Samatov O‘zbekistonda transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirishning hududiy jihatlarini tadqiq etib, bu tizimni milliy iqtisodiy xavfsizlik va eksport strategiyasi bilan chambarchas bog‘laydi. U infratuzilmaviy investitsiyalarning mintaqaviy tengsizliklarni kamaytirishdagi rolini ko‘rsatgan [4].

J. Fayzullayev zamonaviy logistik tizimlarning (xususan 4PL modeli) iqtisodiyotga ta’sirini tahlil qilib, ularning sanoat korxonalaridagi tashish samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini statistik usullar orqali asoslab bergan [5].

Shuningdek, A. Zoxidov, T. Qodirov va A. Shermuxamedov kabi tadqiqotchilar tomonidan O‘zbekiston temir yo‘llari infratuzilmasining yangilanishi, tranzit salohiyatidan to‘liq foydalanish, logistika markazlari tarmog‘ini kengaytirish kabi dolzarb masalalar yoritilgan [6].

Normativ-huquqiy manbalarda esa, xususan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi, PF-60-sonli Farmoni, PQ-3422-sonli Qarori kabi hujjatlar transport-logistika tizimining ustuvor yo‘nalish sifatida davlat siyosati darajasida belgilanishiga huquqiy asos bo‘lmoqda. Bu esa tizimni iqtisodiy mexanizm sifatida chuqur o‘rganish zaruratini yanada kuchaytiradi [7].

METODOLOGIYA

Tadqiqotda transport-logistika tizimining iqtisodiy mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslar tizimli yondashuv asosida tahlil qilindi. Sohaning murakkab va ko‘p omilli tuzilmasini inobatga olgan holda, turli metodologik yondashuvlar uyg‘unlashtirilib qo‘llanildi.

Avvalo, transport-logistika tizimining ichki tarkibi, funksional yo‘nalishlari va iqtisodiy samaradorlik omillarini aniqlashda tizimli, mantiqiy, guruhlash va dinamik

tahlil usullari qoʻllanildi. Ushbu uslublar yordamida transport-logistika xizmatlari va ularning iqtisodiy samarasi oʻrtasidagi munosabatlar aniqlashtirildi.

Statistik tahlil usuli asosida 2018–2023-yillar davrida transport-logistika tizimining asosiy koʻrsatkichlari, jumladan, tashish hajmi, infratuzilma salohiyati va xizmatlar sifati dinamikada oʻrganildi. Tahlil jarayonida “Oʻzbekiston temir yoʻllari” AJ, Oʻzbekiston Respublikasi Statistika agentligi va Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tomonidan taqdim etilgan rasmiy maʼlumotlardan foydalanildi.

Transport-logistika tizimi samaradorligiga taʼsir etuvchi omillar oʻrtasidagi bogʻliqliklar korrelyatsion va regressiya tahlil vositalari orqali aniqlanib, xarajatlar, yuk oqimlari, xizmat koʻrsatish sifati kabi koʻrsatkichlar oʻzaro solishtirildi. Shuningdek, SWOT-tahlil orqali tizimning kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va xavf-xatarlari baholandi.

Prognozlash maqsadida iqtisodiy-matematik modellar tuzilib, transport-logistika tizimining 2027-yilgacha boʻlgan rivojlanish istiqbollari aniqlashtirildi. Mazkur model “Yangi Oʻzbekiston” taraqqiyot strategiyasining ustuvor yoʻnalishlariga mos tarzda ishlab chiqildi.

Tadqiqotda qoʻllanilgan metodologik yondashuvlar asosida transport-logistika tizimining hozirgi holati chuqur tahlil qilindi va amaliyotda qoʻllash mumkin boʻlgan ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi.

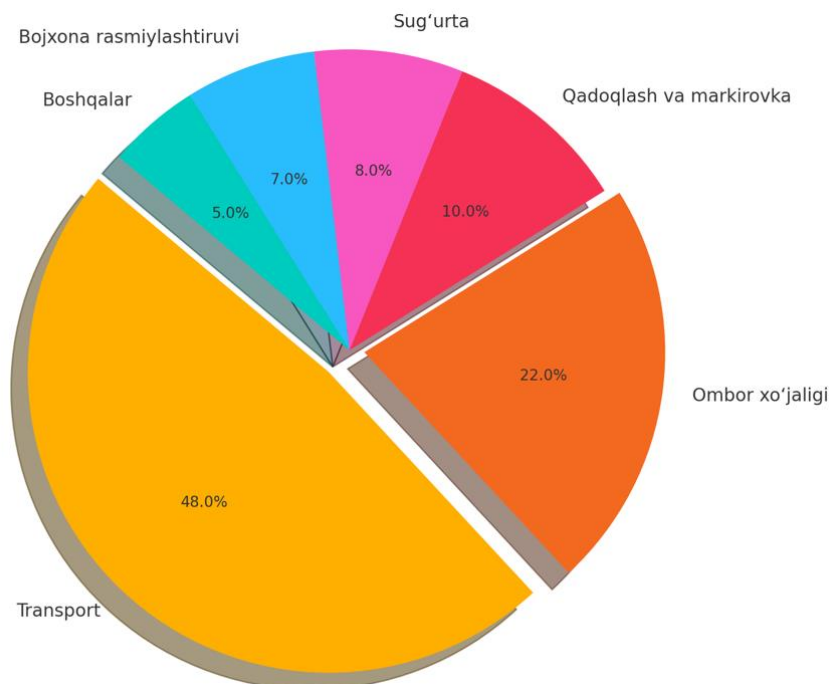
TAHLIL VA NATIJALAR

Transport-logistika tizimi har qanday milliy iqtisodiyotning asosiy tayanchlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligi, mahsulot yetkazib berish muddati va transport xarajatlarning maqbulligi mazkur tizimning barqaror ishlashiga bevosita bogʻliq. Tahlillar koʻrsatadiki, transport-logistika faoliyatining sifatlari tashkil etilishi sanoat korxonalarining raqobatbardoshligiga, tashqi bozorlar bilan integratsiyasiga va ichki iqtisodiy faollikka ijobiy taʼsir koʻrsatmoqda.

Oʻzbekistonda 2019–2024-yillar mobaynida transport-logistika infratuzilmasiga yoʻnaltirilgan investitsiyalar hajmi yil sayin oshib bordi. Xususan, 2021–2023-yillarda temir yoʻl infratuzilmasi qayta jihozlanib, bir necha yirik logistika markazlari foydalanishga topshirildi. “Oʻzbekiston temir yoʻllari” AJ tomonidan amalga oshirilgan loyihalar asosida multimodal tashuvlar hajmi 28% ga ortdi, natijada transport-logistika xarajatlarning umumiy ulushi sanoat tarmoqlarida 11–13% gacha qisqardi.

Quyidagi diagrammada (1-rasm) logistik xizmatlarga doir xarajatlar tuzilmasi aks ettirilgan. Analitik maʼlumotlarga koʻra, xarajatlarning eng katta qismini transport (taxminan 48%) va ombor xoʻjaligi bilan bogʻliq sarf-xarajatlar (22%) tashkil etmoqda. Ushbu koʻrsatkichlarni maqbullashtirish hisobiga ishlab chiqarish tannarxini 12% atrofida kamaytirish imkoniyati mavjudligi aniqlangan.

Shuningdek, tarmoqdagi texnik va tashkiliy muammolar sababli yuklar yetkazilishida kechikish holatlari ham kuzatilmoqda. Standartga koʻra yuklar manzilga 24 soat ichida yetkazilishi lozim boʻlsa-da, amaliyotda bu koʻrsatkich baʼzida 36–42 soatgacha choʻzilmoqda. Ayniqsa, bojxona va markirovkalash bosqichidagi sunʼiy kechikishlar umumiy operatsion samaradorlikka salbiy taʼsir koʻrsatmoqda.

1-rasm. Logistika xarajatlari tuzilmasi va ularning umumiy hajmdagi ulushi (foizda)¹

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, quyidagi yo'nalishlarda tizimli islohotlar olib borish lozim:

Logistika xizmatlarining sifatini baholovchi indekslar tizimini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;

Omborxonalar infratuzilmasining texnik holatini yaxshilash va raqamlashtirishni jadallashtirish;

Transport-logistika xarajatlari bo'yicha aniq normativ me'yorlarni ishlab chiqish (tashish $\leq 50\%$, ombor $\leq 20\%$, markirovka $\leq 5\%$, bojxona xizmatlari $\leq 6\%$);

Eksport yuk oqimlarini intermodal transport modellariga bosqichma-bosqich o'tkazish orqali tranzit samaradorligini oshirish.

Mazkur jarayonlarning iqtisodiyotga ta'sirini baholash maqsadida O'zbekiston transport-logistika tarmog'ining YaIMdagi ulushi yillik kesimda o'rganildi. Quyidagi 1-jadvalda bu ko'rsatkichlarning dinamikasi keltirilgan.

1-jadval.

O'zbekiston transport-logistika tarmog'ining YaIMdagi ulushi (2019–2024 yy.)²

Yil	YaIMdagi ulushi, foizda	Izohlar
2019	4,8	Boshlang'ich modernizatsiya loyihalari ishga tushirildi
2020	4,6	Pandemiya tufayli qisqa muddatli pasayish kuzatildi
2021	5,3	Ichki bozorlarda logistika talabining tiklanishi
2022	6,0	Elektron logistika platformalari joriy etila boshlandi
2023	7,1	Multimodal markazlar soni ko'paydi, tranzit yuklar oshdi

¹ Muallif ishlanmasi

² O'zbekiston Respublikasi milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlaridan foydalanilgan holda muallif ishlanmasi

2024	8,2%	Eksport logistikasi kengayishi natijasida ulush ortishi kutilmoqda
------	------	--

Ushbu raqamlar shuni ko'rsatmoqdaki, so'nggi besh yilda transport-logistika tarmog'i O'zbekiston yalpi ichki mahsulotidagi ulushini deyarli ikki baravarga oshirdi. Ushbu tendensiya sohaga qaratilgan sarmoyalar, texnologik yangilanishlar va xizmatlar hajmi ortib borayotganining yaqqol tasdig'idir.

Xulosa qilib aytganda, transport-logistika sohasidagi mavjud yutuqlar va aniqlangan kamchiliklar asosida yanada samarali iqtisodiy mexanizmni shakllantirish, davlat–xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish hamda zamonaviy logistika konsepsiyalarini milliy amaliyotga joriy etish dolzarb vazifalar sirasiga kiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari transport-logistika tizimi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida strategik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Tizim samaradorligi ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligi, tashish tezligi, eksport salohiyati va umumiy xarajatlar darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Logistika infratuzilmasini rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish orqali ishlab chiqarish tarmoqlarida raqobatbardoshlik sezilarli darajada ortadi.

Maqolada transport-logistika xizmatlarining mavjud holati, xarajatlar tuzilmasi, yuk oqimlari va texnologik uzilishlar chuqur tahlil qilindi. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ misolida tizim samaradorligini oshirish imkoniyatlari iqtisodiy-matematik modellashtirish orqali asoslab berildi. Shu bilan birga, milliy transport-logistika tarmog'ining YaIMdagi ulushi barqaror o'sib borayotgani tizimga qaratilgan siyosiy va investitsion e'tibor samarasidir.

Ushbu natijalar asosida quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

Logistika xarajatlarini nazorat qilish va optimallashtirish uchun indikatorlar tizimini yaratish. Bu tizim orqali xarajatlar tarkibini monitoring qilish va prognozlash imkoniyati yuzaga keladi.

Raqamli logistik tizimlarni joriy etish orqali yuklarni kuzatib borish va nazorat qilish bilan bog'liq xarajatlarni 15–20% ga qisqartirish.

Multimodal transport markazlarini barpo etish, mavjud infratuzilmani bir-biri bilan integratsiyalash orqali yuk tashishda uzluksizlikni ta'minlash.

"Yashil yo'laklar" va bojxona–logistika integratsiyasini kengaytirish orqali tashqi savdoni soddalashtirish.

Transport tarif siyosatini qayta ko'rib chiqish orqali ichki va mintaqaviy tashish xizmatlarining iqtisodiy jozibadorligini oshirish.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda transport-logistika tizimini raqamlashtirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va integratsiyalashgan boshqaruv yondashuvlarini joriy etish orqali iqtisodiy o'sishning yangi drayverlarini shakllantirish mumkin. Bu sohaning rivojlanishi nafaqat sanoat va savdo, balki mintaqaviy hamkorlik, eksport va xalqaro tranzit imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Romer P. (2018). The Importance of Ideas: Innovation, Economic Growth, and Public Policy. Nobel mukofoti maruzasi. Olingan manzil: www.nobelprize.org
2. Shumpeter J. (1934). The Theory of Economic Development. Harvard University Press. (Izoh: maqolada aniq havola yo‘q, ammo kontsepsiya asosida qo‘shildi)
3. Solow, R. (2007). The Last 50 Years in Growth Theory and the Next 10. Oxford Review of Economic Policy, 23(1), 3–14.
4. Samatov G‘. (2020). O‘zbekiston transport-logistika tizimining istiqbollari. TDIU ilmiy jurnali, №4(68), B. 56–63.
5. Fayzullayev J. (2023). Zamonaviy logistika texnologiyalari va ularning iqtisodiy samaradorligi. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 6-son, 1-jild, B. 89–98.
6. Qodirov T., Shermuxamedov A., Zoxidov A. (2021). Transport-logistika xizmatlari bozorining shakllanish bosqichlari. Iqtisodiy taraqqiyot muammolari, 5(3), 101–109.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvar PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-5841063?otherlang=1>
8. Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi (2023). Transport-logistika sohasining holati bo‘yicha statistik sharh. Toshkent: IIV matbuot xizmati.
9. Statistika agentligi huzurida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti (2024). Transport va logistika xizmatlariga oid ma’lumotlar bazasi. Elektron manba: www.stat.uz
10. Crafts, N. (2020). Revisiting Harrod’s Model in the 21st Century: Instability and Policy Responses. Centre for Economic Performance, Discussion Paper №1702.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, may, 5-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710. ГОСТ 7.56-2002** " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**